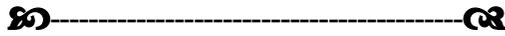

การส่งเสริมจริยธรรมเชิงพุทธของผู้ประนีประนอมศาลอาญา*
BUDDHIST ETHICS PROMOTION OF THE MEDIATOR CRIMINAL COURT

รวิภัทร ประภานัน, เกียรติศักดิ์ สุขเหลืออง, สุรพล สุยะพรหม
Ravipat Prapanan, Kiattisak Suklueang, Surapon Suyaprom
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
E-mail: JUD-AJ@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการส่งเสริมจริยธรรม เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการส่งเสริมจริยธรรม และเพื่อนำเสนอการส่งเสริมจริยธรรมเชิงพุทธของผู้ประนีประนอมศาลอาญา กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 196 คน สัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 18 รูปหรือคน และการสนทนากลุ่มเฉพาะจำนวน 9 รูปหรือคน

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพทั่วไปในการส่งเสริมจริยธรรมเชิงพุทธ พบว่า การส่งเสริมจริยธรรมเชิงพุทธของผู้ประนีประนอมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการส่งเสริมจริยธรรม พบว่า 1) หลักการส่งเสริมจริยธรรมส่งผลกระทบต่อจริยธรรมของผู้ประนีประนอมศาลอาญา 4 ด้าน (Adj. R²=.775) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ประกอบด้วย การรักษามาตรฐาน โปร่งใส และตรวจสอบได้, การยึดมั่นในหลักจรรยาวิชาชีพ, การยื่นหยัดในสิ่งที่ถูกต้อง, และการยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม, 2) หลักสาราณียธรรม 6 ส่งผลกระทบต่อจริยธรรมเชิงพุทธของผู้ประนีประนอมศาลอาญา 4 ด้าน (Adj. R²=.751) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ประกอบด้วย สีสสามัญญตา (อยู่ในกฎระเบียบ) สาธารณโภคี (การรู้จักแบ่งปัน) เมตตา วจีกรรม (วาจาดี) ทิฐีสสามัญญตา (เห็นดีงาม) 3. การส่งเสริมจริยธรรมเชิงพุทธของผู้ประนีประนอม ประกอบด้วย จริยธรรม 3 ด้านคือ อุดมการณ์ของผู้ประนีประนอม จริยธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ จริยธรรมเกี่ยวกับการดำรงตนและครอบครัว และจริยธรรมทั้ง 3 ด้านต้องอาศัยหลักการส่งเสริมจริยธรรม 6 ด้าน และหลักสาราณียธรรม 6 ด้าน

คำสำคัญ: การส่งเสริม; จริยธรรมเชิงพุทธ; ผู้ประนีประนอมศาลอาญา

Abstract

The objectives of this research papers were to study ethics promotion. to study the factors affecting the promotion of ethics and to present a model for promoting Buddhist ethics of compromising criminal courts The sample group consisted of 196 people, in-depth interviews of 18 key informants and 9 participants in focus group discussion.

The results were found that: 1. The general condition in promoting Buddhist ethics was found that the Buddhist ethics promotion of the mediators in general was at high level, 2. Factors affecting ethics promotion were found that 1) Ethics promotion principles affected the ethics of the mediators of the Criminal Court in 4 aspects (Adj. $R^2=.775$) with statistically significant level at 0.01 level consisting of: Maintaining transparent and verifiable standards, adhering to professional ethics, upholding what is right, and upholding ethics, 2) The principle of Saraniyadharma 6 had a statistically significant effect on the Buddhist ethics of the mediators of the Criminal Court in 4 areas (Adj. $R^2=.751$) with statistical significance at the 0.01 level, consisting of Silasamanyata (under the rules) public domain. (Knowledge and share) Mercy (good speech) Ditthi Samanyata (see good) 3. The model for promoting the Buddhist ethics of the mediators consists of three aspects of ethics: the ideology of the peacemaker. Ethics about the performance of duties Ethics about self and family and ethics in all 3 areas must rely on the principles of ethical promotion in 6 areas and the principles of ethics in 6 areas.

Keyword: Promotion; Buddhist Ethics; Mediator Criminal Court

บทนำ

สภาพการทำงานของผู้ประนีประนอมขณะปฏิบัติหน้าที่ในห้องไกล่เกลี่ยนั้น หลายท่านไม่ได้นำขั้นตอนกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามที่ได้อบรมมาใช้ในภาคปฏิบัติจริง เช่นการกล่าวเปิดประชุม เป็นต้น บางท่านไม่ได้ให้ความสำคัญของการสร้างข้อตกลงร่วมกันแก่คู่พิพาท ซึ่งควรกล่าวก่อน ดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ย นอกจากนี้ผู้ประนีประนอมข้อพิพาทบางท่านมิได้นำเอาทฤษฎีด้านการไกล่เกลี่ยที่ได้รับความรู้ และผ่านการอบรมมาอย่างเข้มข้นจากสำนักวิจัยข้อพิพาท (เดิม) ซึ่งปัจจุบันคือ สำนักส่งเสริมงานตุลาการ ทำให้เกิดการใช้เวลาในการดำเนินการไกล่เกลี่ยมากกว่าที่ควร หรือใช้ระยะเวลาในกระบวนการไกล่เกลี่ยยาวนานกว่าที่ควรจะเป็น ซึ่งดูเหมือนจะสวนทางกับพันธกิจของศาลยุติธรรมซึ่งตรงกับข้อมูลวิจัยได้สัมภาษณ์ตามมุมมองของผู้ประนีประนอมด้วยกันว่ามีจุดอ่อนภายในของผู้ประนีประนอม เช่น การขาดการเตรียม

ตัว ขาดการอ่านสำนวนให้ตี ขาดการวางตน ขาดความจริงใจในการเจรจา ขาดความอดทน มีเมตตาน้อย หาข้อเท็จจริงไม่พบ ขาดการใช้กระบวนการที่ได้รับการอบรมมา ขาดความรู้ด้านกฎหมายและขาดความเป็นกลาง (อภิชาติ อนันตประยูร, 2561) ปัจจุบันมีการไกล่เกลี่ยออนไลน์ เนื่องจากเกิดการระบาดของไวรัสโควิด-19 จึงจำเป็นต้องมีการเจรจาไกล่เกลี่ยที่หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากัน โดยใช้เทคโนโลยีใหม่เข้ามาช่วย ผู้ประนีประนอมเองจึงจำเป็นต้องเรียนรู้เกี่ยวกับจริยธรรมใหม่ ๆ ด้านออนไลน์ เช่น การไม่คัดลอก ทำซ้ำ เผยแพร่ภาพ เสียง เปิดเผยความลับ เป็นต้น ซึ่งที่กล่าวมาทั้งหมดล้วนเป็นสิ่งสำคัญทั้งสิ้นเพื่อยุติความขัดแย้งในสังคมไทย

ในทางพระพุทธศาสนาการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความมีน้ำใจไมตรีที่ดีต่อกัน ความมีน้ำใจเป็นเรื่องที่ทุกคนทำได้ โดยไม่ต้องใช้เงินทองมากมาย เพียงแต่แสดงความเมตตาต่อกันเพื่อนมนุษย์ โดยการช่วยเหลือเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย สาราณียธรรม (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) 6 ประการนี้ ทำให้เป็นที่รักทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน” (ม.ม.อ. 2/492/302) พระพุทธเจ้าทรงเน้นให้ผู้ที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ หรือทำงานร่วมกัน จะต้องมีความเมตตา คือ ความหวังดีต่อกัน ไม่ริษยากัน ไม่ชิงดี ชิงเด่นต่อกันและกัน ไม่ว่าจะด้วยการกระทำ หรือจะด้วยการพูด หรือแม้กระทั่งการคิด การวางเงื่อนไขหรือกติกาในการอยู่ร่วมกัน โดยกำหนดให้ผู้ที่อยู่ร่วมกันต้องรู้จักการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และจะต้องมีความประพฤติอันดีงามเสมอภาคกัน และที่สำคัญที่สุดคือจะต้องมีความคิดเห็นถูกต้อง และเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับผู้อื่น

ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ เนื่องจากประชากรของประเทศส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นิกายเถรวาทหรือหินยานด้วยเหตุนี้ วิถีชีวิตของคนไทยจึงผูกพันอยู่กับคำสอน และพิธีกรรมตามแนวทางของศาสนาพุทธ จึงทำให้ผู้คนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในชนบทอยู่อย่างสงบ และเรียบง่าย คนไทยผู้เป็นพุทธมามกะจะอยู่ร่วมกัน และมีความสามัคคีภายในกลุ่ม เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากคำสอนของศาสนาพุทธที่เรียกว่า สาราณียธรรม 6 (กองทุนบัวหลวง, 2563) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในชนบทซึ่งเป็นสังคมปฐมภูมิที่มีความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ชุมชน และองค์กร แต่ในปัจจุบัน การอยู่ร่วมกันในรูปแบบได้เปลี่ยนไป โดยเฉพาะในสังคมเมือง ซึ่งเป็นสังคมทุติยภูมิ ดังนั้น ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มจึงขาดหายไป สมาชิกภายในกลุ่มต่างคนต่างอยู่ จะรวมกันได้ก็โดยมีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการ และสังคมในรูปแบบนี้เองที่ขาดเอกภาพ จึงทำให้ความสามัคคีภายในกลุ่มเกิดขึ้นได้ยาก เนื่องจากขาดหลักสาธาณธรรมข้อสาธารณโภคิตา คือ การแบ่งปัน จึงทำให้ผู้คนในสังคมต่างคนต่างอยู่ ไม่พึ่งพาอาศัยกัน เห็นแก่ผลประโยชน์เป็นหลักจนเกิดความขัดแย้ง เป็นต้น

จากสภาพปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ประเด็นส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับจริยธรรมของผู้ประนีประนอม ในเรื่องความเป็นกลาง การรักษาความลับ การประพฤติปฏิบัติตน ดังนั้นผู้วิจัย

จึงสนใจในการศึกษาสภาพทั่วไปในการส่งเสริมจริยธรรมของผู้ประนีประนอม รวมถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการส่งเสริมจริยธรรมของผู้ประนีประนอม โดยนำหลักสาราณียธรรม 6 มาบูรณาการเพื่อให้เกิดรูปแบบการส่งเสริมจริยธรรมเชิงพุทธของผู้ประนีประนอมศาลอาญา เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่งทั้งต่อคู่ความและผู้ประนีประนอมเอง เป็นการดำรงไว้ซึ่งเกียรติและศักดิ์ศรีของศาลยุติธรรม และสร้างความมั่นใจให้เกิดแก่ประชาชนทั่วไปว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล เป็นกระบวนการที่โปร่งใส และผู้ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้ประนีประนอมมีความเป็นกลาง ซื่อสัตย์สุจริต ประกอบด้วยคุณธรรมและจริยธรรม อันเป็นหลักประกันว่า ศาลยุติธรรมเป็นที่พึ่งสุดท้ายของประชาชนอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปในการส่งเสริมจริยธรรมของผู้ประนีประนอมประจำศาลอาญา
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการส่งเสริมจริยธรรมของผู้ประนีประนอมประจำศาลอาญา
3. เพื่อนำเสนอการส่งเสริมจริยธรรมเชิงพุทธของผู้ประนีประนอมศาลอาญา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบการวิจัยโดยใช้การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) มีทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพมุ่งเน้นการวิเคราะห์ในเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) มีแบบแผนการวิจัยแบบกลุ่มเดียวศึกษาสภาพการณ์โดยไม่มีการทดลอง

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

- 1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้ประนีประนอมที่ได้รับการแต่งตั้งประจำศาลอาญา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560-2564 จำนวน 384 คน (ศาลอาญา, 2564) การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง คำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Taro Yamane (1973) ได้เท่ากับ 196 ตัวอย่าง

- 2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วยกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมจริยธรรมของผู้ประนีประนอมประจำศาลอาญา จำนวน 13 คน กลุ่มนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูปหรือคน กลุ่มนักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์จำนวน 3 คน รวม 18 รูปหรือคน

3. เครื่องมือที่ใช้การวิจัย ในการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือแบ่งเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย 1) ปัจจัยส่วนบุคคล 2) การส่งเสริมจริยธรรมเชิงพุทธของผู้ประนีประนอมศาลอาญา 3) หลักการส่งเสริมจริยธรรม และ 4) หลักสาราณียธรรม 6 ในการวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเป็นเครื่องมือ โดยการสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณจากผู้ประนีประนอมที่ได้รับการแต่งตั้งประจำศาลอาญา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560-2564 จำนวน 196 คน และการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 18 รูปหรือคน และสนทนากลุ่มเฉพาะ 9 รูปหรือคน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา โดยใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ และการวิเคราะห์การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Linear Regression) ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ และศึกษาภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อยืนยันผลการศึกษาเชิงปริมาณจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สภาพทั่วไปในการส่งเสริมจริยธรรมเชิงพุทธของผู้ประนีประนอมพบว่า ผู้ประนีประนอมมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการส่งเสริมจริยธรรมเชิงพุทธของผู้ประนีประนอมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.21$, S.D.=0.631) เมื่อพิจารณาเป็นรายพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด 2 ด้านได้แก่ จริยธรรมเกี่ยวกับการดำรงตนและครอบครัว ($\bar{X}=4.23$) รองลงมาคือจริยธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ ($\bar{X}=4.21$) และอยู่ในระดับมากที่สุด 2 อันดับแรกสุดของอันดับของผู้ประนีประนอม ($\bar{X}=4.18$) ตามลำดับ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการส่งเสริมจริยธรรมของผู้ประนีประนอมประจำศาลอาญา พบผลการศึกษาดังนี้

สมมติฐานที่ 1 หลักการส่งเสริมจริยธรรม ประกอบด้วย การยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม การยึดถือประโยชน์ของประเทศชาติ การให้บริการแก่ประชาชน การยืนหยัดในสิ่งที่ถูกต้อง การรักษามาตรฐาน มีคุณภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้ การยึดมั่นในหลักจรรยาวิชาชีพ อย่างน้อย 1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการส่งเสริมจริยธรรมของผู้ประนีประนอมศาลอาญา

ตารางที่ 1 แสดงหลักการส่งเสริมจริยธรรมที่ส่งผลต่อการส่งเสริมจริยธรรมของผู้ประนีประนอมศาลอาญา

ตัวแปรหลักการส่งเสริมจริยธรรม	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	.525	.151		3.484**	.001
การรักษามาตรฐาน มีคุณภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้	.291	.057	.326	5.334**	.000
การยึดมั่นในหลักจรรยาวิชาชีพ	.286	.055	.318	5.045**	.000
การยืนหยัดในสิ่งที่ถูกต้อง	.188	.055	.217	3.402**	.001
การยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม	.117	.043	.123	2.747**	.007

Multiple R = .883^d R Square = .780 Adjusted R Square = .775 Std. Error = .299

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05, **มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 1 พบว่าหลักการส่งเสริมจริยธรรมส่งผลต่อการส่งเสริมจริยธรรมของผู้ประนีประนอมศาลอาญา 4 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดย หลักการส่งเสริมจริยธรรมสามารถร่วมกันทำนายการส่งเสริมจริยธรรมของผู้ประนีประนอมศาลอาญา ได้ร้อยละ 77.5 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า การรักษามาตรฐาน มีคุณภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้ สามารถทำนายการส่งเสริมจริยธรรมเชิงพุทธของผู้ประนีประนอมศาลอาญา ได้ร้อยละ 32.6 รองลงมาคือ การยึดมั่นในหลักจรรยาวิชาชีพ สามารถทำนายได้ร้อยละ 31.8 อันดับสามคือการยืนหยัดในสิ่งที่ถูกต้อง สามารถทำนายได้ร้อยละ 21.7 และการยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรมสามารถทำนายได้ร้อยละ 12.3 ตามลำดับ ซึ่งสามารถเขียนสมการได้ดังนี้

$$\hat{y} = .525 + .291X_{a5} + .286X_{a6} + .188X_{a4} + .117X_{a1}$$

$$Z\hat{y} = .326Z_{X_{a5}} + .318Z_{X_{a6}} + .217Z_{X_{a4}} + .123Z_{X_{a1}}$$

สมมติฐานที่ 2 หลักสาราณียธรรม 6 ประกอบด้วย เมตตาทายกรรม (ประพடுத்தดี) เมตตาวจีกรรม (วาจาดี) เมตตามโนกรรม (ปรารถนาดี) สาธารณโภคี (การรู้จักแบ่งปัน) สีสสามัญญาตา (อยู่ในกฎระเบียบ) ทิฏฐิสามัญญาตา (เห็นดีงาม) อย่างน้อย 1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการส่งเสริมจริยธรรมของผู้ประนีประนอมศาลอาญา

ตารางที่ 2 แสดงหลักสาราณียธรรม 6 ที่ส่งผลต่อการส่งเสริมจริยธรรมของผู้ประนีประนอมศาลอาญา

ตัวแปรหลักสาราณียธรรม 6	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	.620	.152		4.089**	.000
สีสสามัญญาตา (อยู่ในกฎระเบียบ)	.286	.068	.317	4.195**	.000
สาธารณโภคี (การรู้จักแบ่งปัน)	.246	.062	.274	3.942**	.000
เมตตาวจีกรรม (วาจาดี)	.172	.054	.187	3.217**	.002
ทิฏฐิสามัญญาตา (เห็นดีงาม)	.149	.057	.174	2.597**	.010

Multiple R = .869^d R Square = .756 Adjusted R Square = .751 Std. Error = .315
*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05, **มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 2 พบว่า หลักสาราณียธรรม 6 ส่งผลต่อการส่งเสริมจริยธรรมของผู้ประนีประนอมศาลอาญา 4 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยหลักสาราณียธรรม 6 สามารถร่วมกันทำนายการส่งเสริมจริยธรรมของผู้ประนีประนอมศาลอาญา ได้ร้อยละ 75.1 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า สีสสามัญญาตา (อยู่ในกฎระเบียบ) สามารถทำนายการส่งเสริมจริยธรรมเชิงพุทธของผู้ประนีประนอมศาลอาญา ได้ร้อยละ 31.7 รองลงมาคือ สาธารณโภคี (การรู้จักแบ่งปัน) สามารถทำนายได้ร้อยละ 27.4 อันดับสามคือ เมตตาวจีกรรม (วาจาดี)

สามารถทำนายได้ร้อยละ 18.7 และทฤษฎีสามัญญตา (เห็นดิงาม) สามารถทำนายได้ร้อยละ 17.4 ตามลำดับ ซึ่งสามารถเขียนสมการได้ดังนี้

$$\hat{Y} = .620 + .286X_{b5} + .246X_{b4} + .172X_{b2} + .149X_{b6}$$

$$Z\hat{Y} = .317Z_{X_{b5}} + .274Z_{X_{b4}} + .187Z_{X_{b2}} + .174Z_{X_{b6}}$$

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การส่งเสริมจริยธรรมเชิงพุทธของผู้ประนีประนอมประจำศาลอาญา ประกอบด้วย จริยธรรมของผู้ประนีประนอมศาลอาญา 3 ด้านคือ อุดมการณ์ของผู้ประนีประนอม จริยธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ประนีประนอม จริยธรรมเกี่ยวกับการดำรงตนและครอบครัว และจริยธรรมของผู้ประนีประนอมศาลอาญาทั้ง 3 ด้าน ต้องอาศัยหลักการส่งเสริมจริยธรรม 6 ด้านประกอบด้วย การยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม การยึดถือประโยชน์ของประเทศชาติ การให้บริการแก่ประชาชน การยืนหยัดในสิ่งที่ถูกต้อง การรักษามาตรฐาน มีคุณภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้ การยึดมั่นในหลักจรรยาวิชาชีพ และหลักสารานีธรรม 6 ประมวลด้วย เมตตากายกรรม การทำความดีต่อกันด้วยความปรารถนาดี เมตตาวจีกรรม พูดจากันด้วยความรัก ความปรารถนาดี เมตตาโนกรรม การคิดการมองกันในแง่ดี สารานีโลกิ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม แบ่งปันผลประโยชน์ด้วยความยุติธรรม สีสามัญญตา การปฏิบัติตามกฎระเบียบ เคารพกติการ่วมกัน ทฤษฎีสามัญญตา มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

อภิปรายผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้ การส่งเสริมจริยธรรมเชิงพุทธของผู้ประนีประนอมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายพบว่ายู่ในระดับมากที่สุด 2 ด้านได้แก่ จริยธรรมเกี่ยวกับการดำรงตนและครอบครัว มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.23 โดยพบว่าผู้ประนีประนอมมีการดำรงตนตามกรอบของศีล 5 ไม่แสวงหาประโยชน์โดยมิชอบหรือยินยอมให้ผู้อื่นใช้แสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ มีมารยาทอันดีงามและใช้วาจาสุภาพแก่คู่ความ ไม่กระทำการใด ๆ อันอาจเป็นเหตุให้คดีขาดความเป็นอิสระหรือความยุติธรรม การแต่งกายสุภาพเรียบร้อยและถูกต้องตามกาลเทศะ รองลงมาคือจริยธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.21 โดยพบว่าผู้ประนีประนอมมีการช่วยเหลือคู่ความให้เจรจาเพื่อหาข้อยุติโดยไม่ใช้อำนาจตัดสินหรือชี้ขาดข้อพิพาท ให้คำแนะนำคู่ความในการพิจารณาข้อดีข้อเสียของแต่ละแนวทาง ไม่ออกความเห็นในลักษณะที่เป็นการชี้ขาดทางเลือกให้กับคู่ความ ไม่ยินยอมให้บุคคลภายนอกใช้อิทธิพลใด ๆ อันอาจทำให้เสียความเป็นกลาง ไม่อวดตนหรือไม่เชียวชวนเพื่อให้ตนได้เป็นผู้ประนีประนอมในคดี และอยู่ในระดับมากที่สุดได้แก่ อุดมการณ์ของผู้ประนีประนอม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.18 โดยพบว่าผู้ประนีประนอมมีการให้ความช่วยเหลือระหว่างคู่ความให้บรรลุถึงแนวทางในการระงับข้อพิพาท มีความซื่อสัตย์ ประพฤติตนถูกต้องตามทำนองคลองธรรม มี

ความเสียสละ โปรงใส ตรวจสอบได้ คำนึงถึงประโยชน์ของราชการและคู่ความ ขวนขวายหาความรู้ในปรัชญาการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอย่างถ่องแท้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ อภิชาติ อนันตประยูร (2561) ที่พบว่า รูปแบบที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมีกระบวนการ 7 ขั้นตอน คือ 1) พัฒนาผู้ประนีประนอมให้มีทัศนคติเชิงบวก 2) ฝึกอบรมให้เป็นผู้ฟังอย่างลึกซึ้ง เน้นการสร้างควมไว้วางใจ 3) วางหลักภาวา 4 เป็นกรอบในการพัฒนาให้ครบทั้งสี่ด้าน 4) กระตุ้นให้เกิดความใฝ่รู้ใฝ่ศึกษาสร้างองค์ความรู้เพิ่ม 5) ยกย่องให้เป็นผู้มีจิตอาสา 6) ทุกระยะของการพัฒนาศักยภาพของตนและบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง ควรนำหลักสัปปริสธรรมทั้งเจ็ดประการมาใช้เป็นภาคแสดงอย่างครบถ้วน 7) มุ่งสู่เป้าหมายหลักที่สำคัญคือ การนำสังคมให้อุดมด้วยสันติ

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. หลักการส่งเสริมจริยธรรมส่งผลต่อการส่งเสริมจริยธรรมของผู้ประนีประนอมศาลอาญา 4 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดย หลักการส่งเสริมจริยธรรมสามารถร่วมกันทำนายการส่งเสริมจริยธรรมของผู้ประนีประนอมศาลอาญา ได้ร้อยละ 77.5 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า การรักษามาตรฐาน มีคุณภาพ โปรงใส และตรวจสอบได้ สามารถทำนายการส่งเสริมจริยธรรมเชิงพุทธของผู้ประนีประนอมศาลอาญา ได้ร้อยละ 32.6 รองลงมาคือ การยึดมั่นในหลักจรรยาวิชาชีพ สามารถทำนายได้ร้อยละ 31.8 อันดับสามคือการยืนหยัดในสิ่งที่ถูกต้อง สามารถทำนายได้ร้อยละ 21.7 และการยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม สามารถทำนายได้ร้อยละ 12.3 ตามลำดับ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระอดีตักดิ์ วชิรปญโญ (พินนท) (2560) ที่พบว่า แนวคิดคุณลักษณะของผู้ประนีประนอมตามหลักกฎหมายไทยและนักสันติวิธี ประกอบด้วย 1) เป็นผู้มีอุดมการณ์ ช่วยเหลือ สนับสนุน อำนวยความสะดวก ให้คู่พิพาทสามารถบรรลุข้อตกลงร่วมกัน 2) เป็นผู้จักฟังอย่างตั้งใจ มีความเป็นกลาง ปราศจากอคติ 3) เป็นผู้มีจิตวิทยา สติปัญญา มีเทคนิคกลวิธีในการบริหารจัดการคู่พิพาทโดยผันไปตามบริบทสิ่งแวดล้อมและ 4) เป็นผู้มี ความฉลาดทางอารมณ์ ในด้านการตระหนักรู้ตนเอง และการตระหนักรู้เชิงสังคมทั้งนี้ คุณลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับหลักกฎหมายและแนวคิดตามหลักนักสันติวิธีแนวคิดคุณลักษณะของผู้ประนีประนอมในทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย 1) เป็นผู้ฟังที่ดี 2) มีศิลปะในการพูด 3) ใฝ่ศึกษาพัฒนาตนเอง 4) จดจำแม่นยำ 5) ทำความเห็นได้ถูกต้อง 6) อธิบายชัดแจ้ง 7) ฉลาดในสถานการณ์ และ 8) ประสานสัมพันธ์สามัคคี คุณลักษณะเด่นเหล่านี้ประกอบด้วยหลักธรรมที่เกี่ยวพัน ซึ่งครอบคลุมแนวคิดคุณลักษณะของนักสันติวิธีต่าง ๆ รวมทั้งในแง่ของกฎหมายด้วย

2. หลักสารณียธรรม 6 ส่งผลต่อการส่งเสริมจริยธรรมของผู้ประนีประนอมศาลอาญา 4 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยหลักสารณียธรรม 6 สามารถร่วมกันทำนายการส่งเสริมจริยธรรมของผู้ประนีประนอมศาลอาญา ได้ร้อยละ 75.1 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า สีสสามัญญตา (อยู่ในกฎระเบียบ) สามารถทำนายการส่งเสริมจริยธรรมเชิงพุทธของผู้ประนีประนอมศาลอาญา ได้ร้อยละ 31.7 รองลงมาคือ สาธารณโภคี (การรู้จักแบ่งปัน) สามารถ

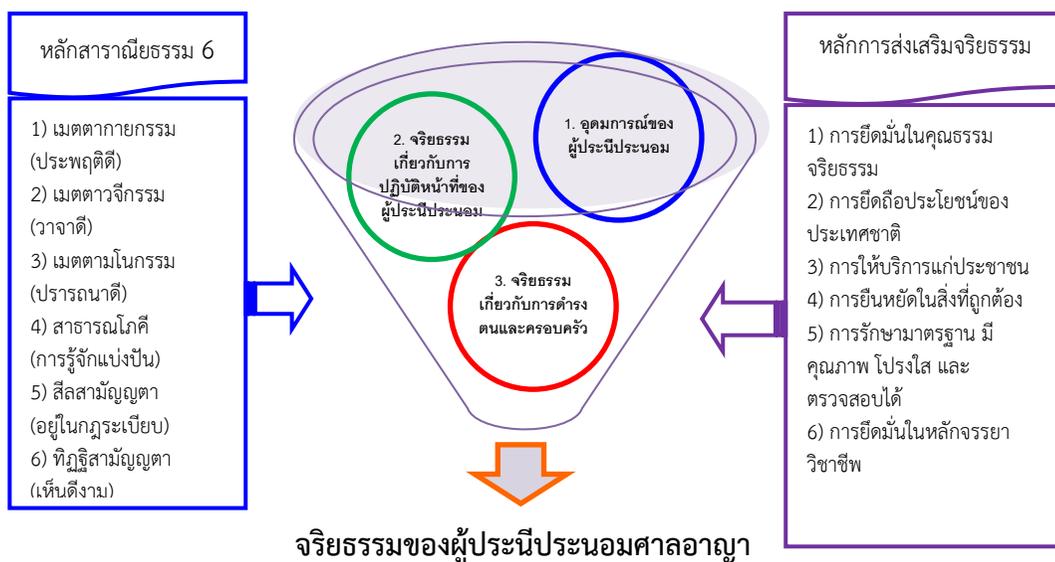
ทำนายได้ร้อยละ 27.4 อันดับสามคือ เมตตาวจกรรม (วาจาดี) สามารถทำนายได้ร้อยละ 18.7 และทิวฐิสามัญญาตา (เห็นดีงาม) สามารถทำนายได้ร้อยละ 17.4 ตามลำดับ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูพิบูลย์ธรรมสถิต ฐิตสุโข (2561) ที่พบว่า 1) การนำหลักสาราณียธรรม 6 ไปใช้ในการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาล ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นด้านโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านทิวฐิสามัญญาตามีค่าเฉลี่ยสูงสุดที่สุด รองลงมา ด้านเมตตามโนกรรม ส่วนด้านเมตตาวจกรรม มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ตามลำดับ 2) 3) แนวทางการส่งเสริมการนำหลักสาราณียธรรม 6 ไปใช้ในการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาล ตำบลร่อนพิบูลย์ด้านเมตตาทายกรรม ควรยินดีให้คำแนะนำด้วยถ้อยคำที่สุภาพ ด้านเมตตาวจกรรม ควรชี้แจงรายละเอียดให้ทราบถี่ถ้วน ด้านเมตตามโนกรรม ควรให้เกียรติแก่ประชาชนอย่างเสมอภาค ด้านสาธารณโภคี ควรมุ่งเน้นการจัดสาธารณูปโภคเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ด้านศีลสามัญญาตา ควรที่มีความเอื้อเฟื้อมีมนุษยสัมพันธ์ไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ ด้านทิวฐิสามัญญาตา ควรใจกว้างพร้อมรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในการปฏิบัติงาน

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้ การส่งเสริมจริยธรรมเชิงพุทธของผู้ประนีประนอมศาลอาญา คือ จริยธรรมของผู้ประนีประนอมศาลอาญา ในการศึกษาครั้งนี้มี 3 ด้านคือ 1) อุดมการณ์ของผู้ประนีประนอม 2) จริยธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ประนีประนอม 3) จริยธรรมเกี่ยวกับการดำรงตนและครอบครัว และจริยธรรมของผู้ประนีประนอมศาลอาญา ทั้ง 3 ด้าน ต้องอาศัยหลักการส่งเสริมจริยธรรม 6 ด้านประกอบด้วย การยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม การยึดถือประโยชน์ของประเทศชาติ การให้บริการแก่ประชาชน การยืนหยัดในสิ่งที่ถูกต้อง การรักษามาตรฐาน มีคุณภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้ การยึดมั่นในหลักจรรยาวิชาชีพ และหลักสาราณียธรรม 6 ประกอบด้วย เมตตาทายกรรม (การทำความดีต่อกันด้วยความปรารถนาดี) เมตตาวจกรรม (พูดจกกันด้วยความรัก ความปรารถนาดี) เมตตามโนกรรม (การคิดการมองกันในแง่ดี) สาธารณโภคี (เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม แบ่งปันผลประโยชน์ด้วยความยุติธรรม) ศีลสามัญญาตา (การปฏิบัติตามกฎระเบียบ เคารพกติการ่วมกัน) ทิวฐิสามัญญาตา (มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น) สอดคล้องกับงานวิจัยของ วีระชัย ประดิษฐากร (2556) ที่พบว่า การจัดการความขัดแย้งสามารถดำเนินการได้หลากหลายวิธีซึ่งในการดำเนินการไกล่เกลี่ยนั้นผู้ประนีประนอมยังสามารถที่จะนำแนวคิด ทฤษฎีมาวิเคราะห์วินิจฉัยออกแบบการจัดการความขัดแย้งที่เหมาะสมจะส่งผลให้กระบวนการไกล่เกลี่ยมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำวิธีการสื่อสารที่ได้มีการพัฒนาและประยุกต์ใช้ได้แก่ การฟังอย่างตั้งใจ การกล่าวทวนคำพูด การปรับรอบคำพูด การสรุป มาใช้ในการดำเนินการไกล่เกลี่ยจะสามารถแปรเปลี่ยนปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในด้านลบให้ผ่านไปได้ รวมทั้งจะช่วยสนับสนุนรูปแบบการจัดการความขัดแย้งให้มีความต่อเนื่องและสัมฤทธิ์ผล นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระอดิศักดิ์ วชิรปัญญา (พินนท) (2560) ที่พบว่า

แนวคิดคุณลักษณะของผู้ประนีประนอมตามหลักกฎหมายไทยและนักสันติวิธี ประกอบด้วย 1) เป็นผู้มียุติธรรม ช่วยเหลือ สนับสนุน อำนวยความสะดวก ให้คู่พิพาทสามารถบรรลุข้อตกลงร่วมกัน 2) เป็นผู้จักฟังอย่างตั้งใจ มีความเป็นกลาง ปราศจากอคติ 3) เป็นผู้มีจิตวิทยา สติปัญญา มีเทคนิคกลวิธีในการบริหารจัดการคู่พิพาทโดยผันไปตามบริบทสิ่งแวดล้อม และ 4) เป็นผู้มี ความฉลาดทางอารมณ์ ในด้านการตระหนักรู้ตนเอง และการตระหนักรู้เชิงสังคมนี คุณลักษณะดังกล่าวสอดคล้องตามหลักกฎหมายและแนวคิดตามหลักนักสันติวิธี

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการวิจัยสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมจริยธรรมเชิงพุทธของผู้ประนีประนอมศาลอาญา ได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 แสดงการส่งเสริมจริยธรรมเชิงพุทธของผู้ประนีประนอมศาลอาญา

จากแผนภาพดังกล่าวสามารถอธิบายการส่งเสริมจริยธรรมเชิงพุทธของผู้ประนีประนอมศาลอาญาได้ดังนี้

1. จริยธรรมของผู้ประนีประนอมศาลอาญา ในการศึกษาครั้งนี้มี 3 ด้านคือ

1) อุดมการณ์ของผู้ประนีประนอม ประกอบด้วย ให้ความช่วยเหลือระหว่างคู่ความ ให้บรรลุถึงแนวทางในการระงับข้อพิพาท มีความซื่อสัตย์ ประพฤติตนถูกต้องตามทำนองคลองธรรม มีความเสียสละ โปร่งใส ตรวจสอบได้ คำนึงถึงประโยชน์ของราชการและคู่ความ ขวนขวาย หากความรู้ในปรัชญาการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอย่างถ่องแท้

2) จริยธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ประนีประนอม ประกอบด้วย ช่วยเหลือคู่ความให้เจรจาเพื่อหาข้อยุติโดยไม่ใช้อำนาจตัดสินหรือชี้ขาดข้อพิพาท ให้คำแนะนำคู่ความใน

การพิจารณาข้อดีข้อเสียของแต่ละแนวทาง ไม่ออกความเห็นในลักษณะที่เป็นการชี้ขาดทางเลือกให้กับคู่ความ ไม่ยินยอมให้บุคคลภายนอกใช้อิทธิพลใด ๆ อันอาจทำให้เสียความเป็นกลาง ไม่อวดตนหรือไม่เชิญชวนเพื่อให้ตนได้เป็นผู้ประนีประนอมในคดี

3) จริยธรรมเกี่ยวกับการดำรงตนและครอบครัว ประกอบด้วย ดำรงตนตามกรอบของศีล 5 ไม่แสวงหาประโยชน์โดยมิชอบหรือยินยอมให้ผู้อื่นใช้แสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ มีมารยาทอันดีงามและใช้วาจาสุภาพแก่คู่ความ ไม่กระทำการใด ๆ อันอาจเป็นเหตุให้คดีขาดความเป็นอิสระหรือความยุติธรรม การแต่งกายสุภาพเรียบร้อยและถูกต้องตามกาลเทศะ

จริยธรรมของผู้ประนีประนอมศาลอาญา ทั้ง 3 ด้าน ต้องอาศัยหลักการส่งเสริมจริยธรรม 6 ด้านประกอบด้วย 1. การยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม 2. การยึดถือประโยชน์ของประเทศชาติ 3. การให้บริการแก่ประชาชน 4. การยืนหยัดในสิ่งที่ถูกต้อง 5. การรักษามาตรฐานมีคุณภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้ 6. การยึดมั่นในหลักจรรยาวิชาชีพ และหลักสารานียธรรม 6 ประกอบด้วย 1. เมตตาทายกรรม (การทำความดีต่อกันด้วยความปรารถนาดี) 2. เมตตาวิจิตรกรรม (พูดจากันด้วยความรัก ความปรารถนาดี) 3. เมตตาโนกรรม (การคิดการมองกันในแง่ดี) 4. สารานนโภคี (เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม แบ่งปันผลประโยชน์ด้วยความยุติธรรม) 5. สีสสามัญญตา (การปฏิบัติตามกฎระเบียบ เคารพกติการ่วมกัน) 6. ทิฏฐิสามัญญตา (มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ศาลอาญาควรกำหนดนโยบายการไกล่เกลี่ยออนไลน์ควบคู่กับการไกล่เกลี่ยปกติ เพื่อเป็นมาตรการเสริมในการปฏิบัติหน้าที่ให้เกิดประสิทธิภาพของการทำงานมากขึ้น และเป็นการช่วยเหลือคู่ความที่ไม่สะดวกเดินทางมาศาลได้ด้วย

2) ศาลอาญาควรส่งเสริมให้ความรู้ทางด้านกฎหมาย ด้านการดำรงตนในการปฏิบัติหน้าที่ และวัฒนธรรมขององค์กรเพื่อให้เกิดการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ประนีประนอมมีประสิทธิภาพ และสามารถนำมาประยุกต์ใช้เกิดผลสำเร็จ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1) ศาลอาญาควรสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ประนีประนอม โดยเพิ่มเติมความรู้ด้วยการฝึกอบรม สัมมนา เพิ่มทักษะและประสบการณ์ให้เพียงพอเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาให้คู่ความ

2) ศาลอาญาควรนำหลักธรรมมาเป็นกำหนดเป็นค่านิยมร่วมขององค์กรทั้งหลักสารานียธรรม หลักสังคหวัตถุ หลักพรหมวิหาร เป็นต้น

3) ศาลอาญาควรส่งเสริมประมวลจริยธรรมของผู้ประนีประนอมประจำศาลอาญาใน 3 หมวดอย่างต่อเนื่องทั้งในส่วนอุดมการณ์ จริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ จริยธรรมการครองตนใน

ตำแหน่งและครอบครัว เพื่อสร้างความเข้มแข็งและช่วยงานการบริหารการยุติธรรมในประเทศไทยได้ดียิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรทำการวิจัยเชิงทดลองโดยการนำหลักธรรมในหมวดอื่น เช่น หลักสังคหวัตถุ หลักพรหมวิหาร มาเป็นหลักปฏิบัติ และทำการเก็บข้อมูลจากกลุ่มทดลอง เพื่อเปรียบเทียบจริยธรรมเหล่านั้นว่าส่งผลดีต่อผู้ประนีประนอมอย่างไร
- 2) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิผลของการไกล่เกลี่ยออนไลน์และการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ศาล (ไกล่เกลี่ยแบบเดิม)
- 3) ควรมีการศึกษาวิเคราะห์บทบาทของผู้ประนีประนอมกับบทบาทของทนายความในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

เอกสารอ้างอิง

- กองทุนบัวหลวง. (2563). *สารานุกรมธรรม 6 : หลักการในการอยู่ร่วมกัน*. สืบค้น 28 ธันวาคม, จาก <https://mgronline.com/daily/detail/9620000029668>
- ศาลอาญา. (2564). *ประกาศศาลอาญา เรื่อง แต่งตั้งผู้ประนีประนอมประจำศาลอาญา ประจำปี 2560-2564*. สืบค้น 28 ธันวาคม, จาก <https://crimc.coj.go.th/th/content/category/detail/id/53/cid/7861/iid/179478>
- พระครูพิบูลย์ธรรมสถิต จิตสุโข. (2561). การนำหลักสารานุกรมธรรม 6 ไปใช้ในการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาล ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช. *JOURNAL OF NAKHONRATCHASIMA COLLEGE*, 12(1), 110-121.
- พระอดิศักดิ์ วชิรปัญญา (พินนท). (2564). คุณลักษณะของผู้ประนีประนอมเชิงพุทธบูรณาการ. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*. 3(1), 53-70.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วีระชัย ประดิษฐากร. (2556). การนำวิธีการสื่อสารมาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของผู้ประนีประนอม ในศาลยุติธรรม. *วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์*, 3(1), 17-27.
- อภิชาติ อนันตประยูร. (2561). *รูปแบบการพัฒนาผู้ประนีประนอมข้อพิพาท โดยหลักพุทธสันติวิธี : ศึกษากรณีผู้ประนีประนอมประจำศาลจังหวัดชลบุรี (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์)*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Yamane, T. (1973). *Statistic: An Introductory Analysis*. 3rd. New York: Harper and Row.